

Instrumenty dęte

Scenariusz lekcji dla uczniów klas IV – VI szkoły podstawowej, odc. 3/7

Materiały

- flet prosty, ew. fujarka z kilkoma otworami palcowymi
- plastikowe butelki po wodzie mineralnej lub napojach – większe i mniejsze
- trawki (raczej grubsze i szerokie), ew. niezbyt grube listki o gładkich krawędziach lub kawałki grubszej folii aluminiowej
- film z cyklu *Muzykoteka szkolna* – seria dla klas IV-VI szkoły podstawowej, odcinek 3 pt. [Polędwica na klarncie, czyli instrumenty dęte](#)
- prezentacja w Power Poincie (w załączniku)
- nagranie wideo z fragmentem dowolnego utworu wykonywanego przez puzon
- nagrania:
 - zespołu fletów prostych The Royal Wind Music (np. *The Earle of Essex Galiard* Johna Dowlanda)
 - kwartetu saksofonowego Sax-O-Matic (np. *Rush Hour*)
 - dowolnego kwintetu dętego, np. Berlin Philharmonic Wind Quintet lub Farkas Quintet Amsterdam
 - W.A. Mozart *Gran Partita* cz. III
 - I. Strawiński *Symfonia instrumentów dętych* (np. Netherlands Wind Ensemble)
 - nagranie występu dowolnej orkiestry wojskowej
 - Salvatorre Sciarrino *L'Orizzonte Luminoso di Aton*
 - Ned Rothenberg *Timestamp*
 - Heinz Holliger *Studie über Mehrklänge*

Przebieg lekcji:

1. Eksperymenty SLAJD NR 1, 2

- Dzielimy klasę na 2 grupy – uczniom jednej z nich rozdajemy trawki, drugiej – butelki. Prosimy, by za pomocą tych przedmiotów postarali się wydobyć dźwięki, dmuchając w określony sposób. Dajemy im chwilę czasu na poeksperymentowanie, po czym każda grupa daje mały koncert dla drugiej, można też pozwolić na jakąś zbiorową improwizację.
- Wspólnie z uczniami staramy się ustalić, co było źródłem dźwięku **SLAJD NR 3**: za pomocą strumienia powietrza wprawialiśmy coś w drgania (trawkę, krawędź otworu butelki), co z kolei wywoływało drgania powietrza w zamkniętej lub ograniczonej przestrzeni (wnętrze dwóch dłoni w przypadku gry na trawce, wnętrze butelki) **SLAJD NR 4**.
- Wyjaśniamy, że w taki właśnie sposób powstaje dźwięk w pewnej grupie instrumentów, zwanej instrumentami dętymi **SLAJD NR 5**.
- Zwracamy uwagę na zależność między długością butelek a wysokością dźwięku **SLAJD NR 6**.

2. Instrumenty bądź „instrumenty” dęte w naszym otoczeniu.

- Zanim opowiemy o instrumentach dętych, prosimy uczniów, by przypomnieli sobie, jakie przedmioty niebędące *stricto* instrumentami, spotykane w codziennym życiu, działają na podobnej zasadzie **SLAJD NR 7** – piszczące gumowe zabawki dla dzieci (kąpielowe), klaksony samochodowe, sygnały ostrzegawcze z lokomotyw, syreny okrętowe, gwizdki policyjne lub używane przez sędziów na meczach.
- Prosimy również uczniów o zastanowienie się, czy kojarzą jakieś instrumenty dęte (czyli te, w które się dmucha), które mają lub miały kiedyś zastosowanie pozamuzyczne – wuwuzele na meczach, trąbki sygnałowe w wojsku, rogi podczas polowania.
- Pytamy uczniów, czy mają w domach jakieś instrumenty dęte – fujarki, piszczałki, inne instrumenty np. sprzedawane na odpustach i jarmarkach, itp.

3. Instrumenty dęte w muzyce klasycznej SLAJD NR 8

- Istotną cechą tych instrumentów jest możliwość wydobywania dźwięków o różnej wysokości – dla porównania przypominamy eksperyment z trawkami i butelkami, przywołajmy również klaksony, wuwuzele i gwizdki. W najprostszej wersji w korpusie instrumentu znajdują się otwory przykrywane palcami (demonstrujemy na flecie prostym) – im więcej otworów zakrytych, tym niższy jest dźwięk **SLAJD NR 9**. W wersji bardziej zaawansowanej towarzyszy im system klap i dźwigni (większość dętych drewnianych) **SLAJD NR 10**, są też instrumenty posiadające dodatkowe rurki, którymi płynąć może powietrze, otwierane i zamykane za pomocą specjalnych przycisków (blacha) **SLAJD NR 11**; szczególnym przypadkiem jest natomiast puzon – z suwakiem regulującym długość instrumentu (prezentujemy nagranie wideo).
- Wyjaśniamy, że instrumenty dęte spotykane w muzyce klasycznej można podzielić na 3 grupy (drewniane, blaszane, klawiszowe) **SLAJD NR 12**, przy czym nazwy dwóch pierwszych grup mogą w niektórych przypadkach wprowadzać w błąd – podajemy przykład fletu poprzecznego i saksofonu **SLAJD NR 13**. Tłumaczymy, iż w momencie, gdy powstawała ta klasyfikacja, flety poprzeczne faktycznie były budowane z drewna. Saksofon zaś (powstał później) przynależy do tej grupy ze względu na to, iż powstał jako zmodyfikowany klarnet – instrument z grupy dętych drewnianych.
- Prosimy uczniów, by oglądając **SLAJD NR 14**, przyjrzeni się prezentowanym tam sylwetkom instrumentów dętych drewnianych i blaszanych (dla uproszczenia pominięto saksofon) i spróbowali określić, co jest dla każdej z nich charakterystyczne, co odróżnia je od instrumentów z drugiej grupy. Odpowiedzi: blaszane są często zawinięte i zawsze mocno rozszerzone na końcu, drewniane zaś raczej proste. Wyjaśniamy, że charakterystyczne rozszerzenie na końcu instrumentu nazywamy czarą głosową **SLAJD NR 15**.
- Inna ważna różnica związana jest ze sposobem zadęcia. Wyjaśniamy, że do gry na instrumentach dętych blaszanych potrzebny jest ustnik o lejkowatym kształcie **SLAJD NR 16**. W przypadku instrumentów dętych drewnianych sposobów wydobywania dźwięku jest więcej. Najprostszym jest dmuchanie bezpośrednio do instrumentu – jak we flecie prostym, co demonstrujemy (przy okazji wyjaśniamy, że na ilustracji nie były przedstawione wszystkie instrumenty dęte, a tylko podstawowe instrumenty orkiestrowe). W przypadku fletu poprzecznego dmucha się w otwór ustnika pod pewnym kątem – podobnie jak przy graniu na butelce **SLAJD NR 17**. Do gry na oboju i fagocie (oraz ich odmianach) potrzebny jest tzw. podwójny stroik – przylegające do siebie 2 płaskie listewki trzcinowe **SLAJD NR 18**. Z kolei klarnety i saksofony posiadają stroik pojedynczy – 1 płaską listewkę drewnianą przymocowywaną do płaskiej części ustnika instrumentu **SLAJD NR 19**.
- Organy i akordeon to też instrumenty dęte – nie dmuchamy w nie jednak, powietrze przepływa przez piszczałki (pojedyncze „flety”), gdyż jest w nie pompowane miechami. Piszczałek jest bardzo dużo – każda nastrojona na inny ton – obsługiwane są za pomocą klawiatury **SLAJD NR 20**. Dla piszczałek akordeonowych charakterystyczna jest obecność cienkiej blaszki, której drgania są źródłem dźwięku – w tym momencie przypominamy o graniu na trawce, mechanizm jest ten sam. Miniaturową wersją akordeonu jest harmonijka ustna.

4. Zespoły instrumentów dętych SLAJD NR 21

- Pytamy uczniów, czy – ich zdaniem – ciekawie może brzmieć muzyka w wykonaniu samych instrumentów dętych. Czy zdarzyło im się słyszeć takie zestawienie instrumentów?
- Wyjaśniamy, że – w przeciwieństwie do instrumentów smyczkowych – instrumenty dęte dość znacząco różnią się barwą brzmienia (tzn. podobnie brzmią instrumenty o takim samym sposobie zadęcia, a tych jest przecież kilka). Stąd zespoły instrumentów dętych możemy podzielić na ansamble o brzmieniu jednorodnym oraz zróżnicowanym. Prezentację przykładów ansamblu pierwszego rodzaju poprzedzamy uwagą, iż poznaliśmy na razie podstawowe instrumenty dęte, natomiast w rzeczywistości prawie każdy z nich funkcjonuje w kilku odmianach różnej wielkości. Prezentujemy przykłady utworów na:
 - consort fletów prostych (np. *The Earle of Essex Galiard* Johna Dowlanda w wykonaniu The Royal Wind Music),
 - kwartet saksofonowy (np. *Rush Hour* kwartetu Sax-O-Matic).

Następnie prezentujemy przykłady utworów na bardziej zróżnicowane brzmieniowo składy dęte:

– kwintet dęty (dowolny utwór w wykonaniu np. Berlin Philharmonic Wind Quintet lub Farkas Quintet Amsterdam),

– większy ansambl instrumentów dętych (np. *Gran Partita* Mozarta cz. III – 13 instrumentów)

– orkiestrę dętą (np. *Symfonia instrumentów dętych* Strawińskiego w wyk. Netherlands Wind Ensemble, ale też przykład jakiejś orkiestry wojskowej), przy okazji pytamy, czy ktoś z uczniów słyszał taką orkiestrę na żywo. Jeśli tak, prosimy o podzielenie się wrażeniami.

5. Prezentacja filmu *Muzykoteki* – przed emisją prosimy uczniów, by oglądając, zwrócili uwagę m.in. na nietypowe sposoby wydobywania dźwięku z instrumentów.

6. Rozszerzone techniki instrumentalne

- Dyskusja na temat tego, co usłyszeliśmy w wykonaniu Michała Górczyńskiego: czy te dźwięki były ładne/ciekawe? Jakich słów moglibyśmy użyć do ich opisania? Czy tego rodzaju muzykę dałoby się wykonać korzystając z klasycznie „ładnych” dźwięków?
- Wyjaśniamy uczniom, że tzw. rozszerzone techniki instrumentalne **SLAJD NR 22** można stosować na praktycznie wszystkich instrumentach dętych – liczba możliwych do uzyskania dzięki temu efektów i nowych barw jest ogromna. Prezentujemy przykłady zastosowania tych technik na instrumentach innych niż klarnet:
 - Salvatore Sciarrino *L'Orizzonte Luminoso di Aton* (flet poprzeczny)
 - Ned Rothenberg *Timestamp* (saksofon)
 - Heinz Holliger *Studie über Mehrklänge* (obój)

Anna Pęcherzewska-Hadrych